

dipnotları, akıcı üslubu ile bu eser Doğu Hıristiyanlığı alanında çalşıyan araştırmacılar için ufuk açıcı özelliğini halen korumaktadır. Genel olarak İslam Tarihi ve özel olarak Türk Tarihi ile yakından ilişkili bu eserin Türkçeye 37 yıl sonra kazandırılması ne yazık ki esefle karşılanmalıdır.

Musa Osman KARATOSUN

(Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi)



Gorgis David Malik, **Süryanilerin Tarihi, İlk Hristiyanlıktan
Kadim Doğu Süryani Müjdecî-Havari Kilisesi,**
çev. V. İlmen (İstanbul: Yaba Yayınları, 2012)

Türkiye’de Süryanilik ve Süryaniler üzerine yapılan çalışmalarda son yıllarda bir artış görülmektedir. Bu toprakların en kadim halklarından olan Süryanilerin ve onların dini geleneklerinin daha iyi tanınması açısından söz konusu çalışmalar önem arz etmektedir. Modern Türkiye tarihine bakıldığında daha çok dışarıdan Süryanilerin öteki olarak tanımlandığı kimi çalışmalardan bahsedilse de son yıllarda Süryaniliğin Hıristiyanlık içerisindeki önemi ve Yunan felsefesinin doğuya daha doğrusu İslam dünyasına aktarılmasında üstlendikleri rol daha da bilinir hale gelmiştir. Süryanilik üzerine başkaları tarafından yazılan metinlerin yanı sıra bizzat Süryanilerin kendi tarihlerini ve dini düşüncelerini aksettirdikleri eserlerden de söz edilmelidir. Bu bağlamda bu tanıtıma konu olan çalışma da bir Süryani’nin “içerden” bir bakışla kaleme alması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Eserin tanıtımı yapılmadan önce kitabın yazarıyla ilgili biraz bilgi vermek daha uygun olacaktır. Yazar, 1837 yılında Kuzeybatı İran’da bulunan Urmiye Gölü’nün kenarındaki bir kent olan Supurgan’da dünyaya gelmiştir. Küçüklüğünde kilisede ve Misyon Okulu’nda eğitim gören Prof. Malik, Salmas, İsfahan, Tebriz, Tahran, Afganistan gibi birçok yerde yaklaşık 50 yıl boyunca vaizlik ve

öğretmenlik yapmıştır. Hindistan'dan Norveç'e kadar birçok yeri görme fırsatı bulan, birçok dil bilen, halkının ve kilisenin tarihine dair derin bilgi sahibi olan Prof. Malik, ömrünün son yıllarını 3 önemli eseri yazmaya adanmıştır: Kendi halkı için 'Sinhadus' (Sennados) adında bir hukuk kitabı, Süryani kilisesi tarihi ve son olarak İran krallarının hayatını anlatan geniş çaplı bir eser.

Tanıtıma çalıştığımız eserin yazarı Gorgis David Malik, hayatının ilk yıllarını kuzeybatı İran'da geçirir ve misyon okulundaki eğitiminden sonra misyon faaliyeti bağlamında İran coğrafyasında çeşitli bölgelerde vaizlik ve öğretmenlik yapar. 50 yıllık bu tecrübi hayatından sonra bilgi birikimini bir metin aracılığıyla ortaya koymak ister. İşte Malik, bu sebeple ömrünün 15 yılını vererek doğu Süryanicesiyle söz konusu eseri kaleme alır. Eserin yazılış öyküsü en az kitabın kendisi kadar ilginçtir. Kitabı yayımlamak için oğlu Nasturiyos Gorgis Malik ile Amerika'ya gitmeye karar veren yazar 27 Mayıs 1909'da Urmiye'deki (İran) evlerinden hareket etmiştir. Yolda geçirdikleri bir kazada oğlu ve kızı hafif yaralanmasına rağmen kendisi ağır yaralanmıştır. Tiflis'teki (Gürcistan) bir hastanede 15 Haziran 1909 tarihinde ölürken son sözünde "*Sevgili evladım, git bu işe devam et. Allah sana yardım edecek ve yolunu açacaktır*" diyerek oğlunu yüreklendirir. Babasının vasiyeti üzerine yola devam eden Nasturiyo Gorgis Malik, ABD Chicago eyaletinde birçok doğubilimciye babasının el yazmalarını göstererek fikirlerini almıştır. İşin uzmanı kişiler tarafından takdir gören bu eseri, İngilizceyi iyi bilmediği için öncelikle Norveç'te kaldığı dönemde iyi derecede öğrendiği Norveççeye çevirmiştir. Çok kısa bir süre sonra da İngeborg Rasmussen tarafından Norveççe'den İngilizce'ye tercüme edilmiştir. İngilizce tercüme bir doğu bilimci olan A.H. Gjevre'nin editörlüğünde, Augsburg Yayınevi tarafından Minneapolis'te 1910 yılında basılmıştır. Bütün bu tercüme faaliyetleri boyunca eserin aslına ne kadar sadık kalındığı bilinmemektedir. Birazdan da açıklanacağı üzere, bazı yerler oğul Malik veya editör tarafından eklenmiş, düzeltilmiş veya değiştirilmiştir.

Kitap, oğul Malik'in önsözü ve editörün yorumu, giriş, 35 bölüm ve bir ekten (Zerdüşt dini) oluşmaktadır. Kitabın sonunda muhtelif bilim adamlarının ve din adamlarının eser hakkındaki düşünceleri yer almaktadır. Ayrıca kullanılan gravürler ve fotoğraflar eseri daha ilgi çekici hale getirmiştir. Bölüm başlıkları ard arda sıralandığında adeta eserin özetini verir tarzdadır.

“Tarihin ilk yazılı kaynakları, taşların ve pişmiş kil levhaların üzerindeki hiyerogliflerdir. Bunlara ek olarak ulusal tarihlerin birçoğunun gelenek ve boş inançlardan başka kaynakları yoktur.” diyerek başladığı kitapta Malik, bu yazıların ilki ve en güvenilirini olarak “Eski Ahit”i göstermiştir. Süryani tarihine kaynak olabilecek birçok eserin geçmişte düşmanlar tarafından yok edilmesine üzülse de hiç olmazsa ellerinde doğru bir bilgi kaynağı olarak Eski Ahit’in olduğunu söylemiştir. Antik dönemi anlatırken de sık sık Eski Ahit’e atıfta bulunmuş, kaynak olarak vermiştir (s.15).

Yazar, ‘*Âdemoğulları hakkında genel bilgi*’ başlıklı birinci bölüme Nuh tufanıyla başlamakta ve Süryanilerin Sami kökenli olduğunu ifade etmektedir. ‘*Aramca Dili*’ başlıklı beşinci bölümde Aramice’nin Âdem ile Havva’nın dili olduğunu, Nuh’un bu dilde konuştuğunu, oğlu Sam kanalıyla bu dilin Hz. İbrahim’e geçtiğini, dolayısıyla Aramice’nin en eski dil, cennette konuşulan dil olduğunu düşünmektedir. İbranice ve Aramicenin birbirine çok yakın olduğunu ve birinin ötekinde türemiş olması gerektiğini, Hz. İbrahim’in uzun yolculukları ve farklı milletler arasında yaşaması gereği diğer dillerden etkilendiğini, bu durumda İbranice’nin Aramice’nin bozulmuş hali olduğunu iddia etmiştir (s. 44-46). Arami dili hakkında bilgi verdikten sonra “*Aramiler, Kildaniler, Asurlar ve Süryaniler aynı ulustur ve dilleri birdir*” diyerek günümüzde de devam eden isimlendirme tartışmalarına dair görüşünü ortaya koymuştur (s. 49). Ona göre bu dört ad, ulusal olmayan coğrafya adlarıdır. Bu yüzden de yazar, eser boyunca söz konusu kavramları rahatlıkla birbirinin yerine kullanmaktadır.

İlk yedi bölümde Aramilerin Hristiyanlık öncesi hayatı ana hatlarıyla anlatıldıktan sonra sekizinci bölümde İsa’nın doğumu ve havarilerin misyonerliği hakkında bilgi verilmektedir. Dokuzuncu bölümde ise Aramilerin Hristiyanlaşmasında çok önemli bir yeri olan Kral Abgar’ın İsa-Mesih’e mektup gönderme hadisesi ve Havari Adday’ın kralla görüşmesi ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir (s.65). Yine aynı bölümde, ‘Gerçek Haç’ın (True Cross) bulunabilmesi için Doğu Roma İmparatorunun (Claudius, MÖ 10-MS54) eşi Protonike’nin Kudüs’ü ziyaret etmesi ve İsa’nın konulduğu mezara girip hangi haçın ona ait olduğunu bulmaya çalışırken kızının ölmesi, ardından gerçek haçı kızının üzerine koyunca kızın dirilmesi vb. ayrıntılar anlatılmaktadır ki, bunlar başka tarih kitaplarında pek

rastlanılmayacak bilgilerdir (s. 70-73). Ayrıca Havari Adday'ın say-falarca süren bir vaazına yer verilmiş ama kaynak gösterilmemiştir (s. 74-81). Yazar yerine göre efsanelere de yer vermiştir. "İsa üzerine bir Arap söylencesi" başlığının altında, İsa'nın yanında havariler-den Tuma (Thomas), Şam'un (Simon) ve Yakub'la beraber, Nsibin (Nusaybin) Kralı Narsay'ın daveti üzerine Nsibin'e geldiği ve çeşitli mucizeler gösterdiğine dair bir rivayete yer vermektedir. (s. 81) Bu bölümün sonlarında da İsa'nın ve havarilerin Süryanice konuştu-ğunu örnekler vererek ispatlamaya çalışmıştır. Doğu Kilisesi'nin et-kileyen kilise babalarının kısa hayatı ve eserleri tek tek verildikten sonra ilk dönemlerde zulme uğrayan ve şehit edilen Hristiyanlar an-latılmıştır. Süryani Tarihi açısından son derece önemli olan Süryani bilgin ve din adamı Mor Afrem'e ise özel bir bölüm ayrılmıştır. Nsi-bin Akademisi ve diğer akademilerin anlatıldığı bölümde, müfre-datları ve tüzükleri de verilmiştir. Bu bilgiler sayesinde söz konusu eğitim kurumlarında hangi derslerin okutulduğunu ve ne şartlar al-tında eğitim verdiklerini öğrenebiliyoruz (s. 193).

Hristiyan düşüncesinde teolojik tartışmalara temas eden Ma-lik, "Doğu Roma Kilisesi'nde Çelişkiler" başlığı altında İsa-Mesih'in doğasına dair 3 farklı akımı zikretmektedir: 1- Qurillo'sun öğretisi: İsa'nın tanrısal ve insani olmak üzere iki doğası ve tek bir kişiliği vardır. 2- Nestoryus'un öğretisi, diyofizitizm: İsa'nın ilahi ve insani iki doğası vardır ve iki kişisel özelliği aynı kişide bulunur. 3- Ewtixi/Evtihi öğretisi monofizitizm: İsa'nın tek bir doğası ve kişiliği vardır (s. 186).

Doğu Hristiyanlarının Müslümanlarla ilişkilerine geçmeden önce Hz. Muhammed'in hayatı kısaca anlatan müellif, Hz. Muham-med'in Rahip Sargis Bahira ile arkadaşlık ettiği ve birçok şeyi ondan öğrenmiş olabileceği iddiasına eserinde yer vermektedir. İlk dört halifenin de hilafetine de değindikten sonra Hz. Muhammed'in Hristiyan elçilere verdiği fermanın bir kopyasına ve tercümesine de yer vermektedir. Hz. Muhammed'in Hristiyanlara karşı oldukça müsamahakâr olduğunu şu ifadelerle somutlaştırmaktadır: "*Söylen-mesi gereken gerçek odur ki, Muhammed ve ilk dört Halife, Hristiyanlara çok iyi davrandılar. Diğer halklara, Yahudilere ve putperestlere davrandık-larından çok daha iyi.*" (s. 241) Bundan sonraki bölümlerde Süryani ta-rihi anlatılırken yeri geldikçe Müslüman yönetimlerle ilişkilerine de temas edilmektedir. XIV. yüzyıla kadar bu anlatımlar devam eder-ken XIV-XIX. yüzyıllar arasına dair çok az bilgi verildiği ve yaklaşık

5 asırlık bir fetret olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum yazar tarafından Timurlenk (ö. 1405)döneminde kiliselerin tahrip edilmesine ve Süryanilerin katledilmesine bağlanmıştır (s. 334).

Nesturi/Süryani ulusunun yeniden dirilme dönemi olarak kabul edilen XIX. yüzyılın aktarıldığı otuz üçüncü bölüm boyunca Urumiye ve çevresindeki Süryani cemaatler hakkında bilgi verilmektedir. Yazar, yöredeki Amerikan, İngiliz, Katolik, Rus Ortodoks ve Baptist misyon gruplarını tanıtmakta ve Amerikan ve İngiliz misyon teşkilatlarından övgüyle bahsetmektedir. Özellikle Canterbury Başpiskoposluğu'na bağlı İngiliz misyonunun bölgeye geliş amacının Süryanileri kendi mezheplerine çevirmek olmadığı, aksine eski kiliseyi yüceltmek ve halkın hem manevi hem de maddi durumlarını iyileştirmeyi hedeflediklerini söylemektedir (s. 358). Hatta bölgeye ilk misyonerlerin gelişi, kime misafir oldukları ve yaptıkları işler ayrıntılı bir şekilde, gün gün ve tarih verilerek anlatılmaktadır (s. 347).

Otuz dördüncü bölümde ise Doğu Süryani Kilisesi'nin bugünkü durumu, temel öğretileri ve inançları anlatıldıktan sonra kendi kiliselerine verilen adlar üzerine özellikle durulmuştur. Kendilerine Nasranî, Aziz Tuma'nın Hristiyanları ve Nesturi dendiğini kaydeden yazar, her ne kadar Nestoryus'u sevip ona saygı göstermeler de Nestoryus'un kiliselerinin başı olmadığını ve kendilerine Nesturiler denmesinden hoşlanmadıklarını söylemektedir. Ardından cemaatlerinin gerçek isminin "*Doğu'nun Müjdecî Havari Süryani Kilisesi*" olduğunu bildirmektedir.

Otuz dördüncü bölümden sonraki kısımlar muhtemelen oğul Malik tarafından eklenmiştir. Urumiye'deki Patriklik komitesi, yapılan toplantılarda konuşulanlar, toplanan paralar, mali raporlar, toplantılara katılan kişilerin statüleri vs. konularda bilgi verilmektedir. Bu bölümler o günkü aktüel Nesturilik tarihi açısından önemli olsa da, Süryani tarihini genel olarak anlatmaya çalışan bir eserde çok da önemli olmayan detaylar olarak durmaktadır.

Kitaba dair mezkûr hülâsanın ardından eserin tercüme yolculuğunda uğradığı anlam kaymaları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Zira mevcut İngilizce çeviri metninde anlatılanların baba Malik tarafından mı yoksa oğul Malik tarafından mı yazıldığını yahut editörün tasarrufu olup olmadığını takip etmek bir yerden

sonra imkânsız hale gelmektedir. XX. yüzyılın başında yazılmış olmasına rağmen geleneksel tarih yazımı metodunun muhafaza edildiği bir eserle karşı karşıyayız. Öyle ki halk arasında dolaşan “denildi ki, söylenene göre, rivayet edilir ki” gibi ifadelerle yapılan aktarımlara benzer tarzda rivayetlere eserde rastlanmaktadır. Bazen yararlanılan kaynaklar veya şahıslar başlıklardan hemen sonra verilmiş olsa bile kitabın çoğunda bu yöntem kullanılmamıştır. Yapılan atıflarda da, önceki eserlerden alınan bilgilerin kritik edildiğini gösteren örnekler bir iki taneyi geçmemektedir. Mesela, bir tarih verirken Eusebius’un M.S. 166 dediğini ama bunun kesinlikle yanlış olduğu, doğrusunun 155 olması gerektiğini söyleyerek öncekilerden alınan bilgiyi düzeltme yoluna gitmiştir.(s.119).

Bazı tasvirlerdeki ayrıntıların doğruluğu şüphelidir. Mesela M. Ö. IX. yüzyılda olmuş bir savaşı tasvir ederken ilginç ayrıntılar verir: Asur ordusunda 120 bin asker varken karşı tarafta (12 küçük asi krallık) 4810 savaş arabası, 8200 süvari, 99900 piyade askeri ve 1000 deve olduğu söylenir (s. 35). Bel’in tapınağının mihrabında her yıl bir milyon dolarlık tütsü yakılıyordu (s. 20) Babil kentinin biçimi kareydi. Her bir kenarı 9.5 km kadardı. Çevresi 38 km idi. Her bölgesinin birbirini kesen 25 cadde vardı. Kenti çevreleyen duvarlar 78 m yüksekliğinde ve 23 m kalınlığındaydı (s. 27). Editörün yahut oğul Malik’in, okuyucunun daha iyi anlaması için eski dönemde kullanılan para birimi yerine bu karşılığın dolar üzerinden verilmiş olması eserin Amerika’da yaşayanlara göre çevrildiğini fikrini güçlendirmektedir.

Doğu Hristiyanlarına ait sinodların tarih sırasına göre tek tek anlatılması, duruma göre alınan kararların zikredilmesi eserin bir başka özelliğidir. Zaten bir süre sonra okuyucu Nesturi Patrikliği tarihi okuduğu hissine kapılabilir. Her ne kadar “Süryani Tarihi” denmişse de çoğunlukla Nesturi Kilisesi tarihinin anlatıldığı görülecektir. Kendilerinden sürekli Süryaniler diye bahsederken Batı Süryanilerinden “Yakubi Hristiyanlar” olarak bahsetmesi dikkat çekicidir. Hindistan’daki Süryanilere de çok az yer verilmiştir (s. 187).

Bir tarih kitabını tercüme etmek kolay değildir. Söz konusu olan, Süryani tarihi olunca ve yoğun bir şekilde tarihi şahsiyetlerin ve mekânların ismi yer alınca bu zorluk fazlasıyla katlanmaktadır. Bu kitabın tercümesini yapabilmek her şeyden önce cesaret ve beceri gerektirir. Vedii İlmen böylesine zor bir görevi yüklenme cesaretini göstermiş, eseri İngilizce’den Türkçe’ye çevirmiştir.

Tercümeyle dair herhangi bir önsöz veya açıklama yazısının bulunmaması hemen dikkat çekmektedir. Oysa bu tercümenin neden gerekli görüldüğü ve tercüme sürecinde karşılaşılan zorluklar, tercih edilen kullanımlar vs. konuların en azından önsözde anlatılması işin ne kadar ciddiye alındığının bir göstergesi olurdu. Nihayetinde popüler bir eser olmaktan öte yarı akademik ve Süryanilik bağlamında geç dönem klasiklerinden biri sayılacak bu çalışma için detaylı bir girişin gerekliliği elzem görünmektedir.

Mütercim, çoğu zaman isimlerin orijinal yazımlarının yanında günümüz Türkçe karşılığını da vermiştir: Yawno/Yunus peygamber, Yacqub Urhoyo/Urfalı Yakub vb. Yine bazı kavram ve isimlerin transkripsiyonlu hallerinin verilmiş olması (örneğin, Mardux(h), Nisrox(h), Ađar-Şamdan), kelimenin orijinalinin bilinmesi açısından önem arz eder. Fakat bu kavramların bilinen hallerini ve Türkçe okunuşlarını da zikretmesi gerekirdi. Ayrıca ziyadesiyle kavramlarla dolu olan bir metnin sonuna Türk okuyucusunun anlayacağı şekilde bir sözlükçenin eklenmesi oldukça faydalı olabilirdi.

Kavramlar bağlamında giderilmeyen sıkıntının kendisini kulanılan çeviri dilinde de gösterdiği anlaşılmaktadır. Tarihi bir eserin tercümesinde kullanıla dilin okuyucunun zihin dünyasıyla ve zihnindeki anlam örgüleriyle uyuşması, anlatılmak istenenin en iyi şekilde anlaşılmasını sağlardı. Bu bağlamda 'Tanrıbilim' yerine teoloji veya ilahiyat, 'usa uygun' yerine mantıklı veya akıllıca (reasonable, s.61); 'önbilgi' yerine kehanet (omen, s.110); 'esinlenmiş' yerine vahyedilmiş veya ilham edilmiş (inspired, s. 362); 'buluşçular' yerine kâşifler (explorer, s. 337); 'yengi kazanmış ordu' yerine muzaffer ordu (victorious army, s.128) ifadeleri kullanılması klasik bir metnin üslubuna daha uygun olurdu. Caesarealı Eusebius'u 'Qaysariyeli Ewsebiyos' (s. 488) şeklinde tercüme etme, uygun çeviri kaygısının tezahürü olarak görülemez. Zira bu tarz özel isimlerde şayet Türkçeye yerleşmiş bir kullanımı yoksa aslı tercih edilmektedir. Mütercim, Luther için de 'Lüter' diyerek Türkçeleştirmeye gitmesi de hatalı görünmektedir (s. 395). Bununla birlikte yaygın bazı isimlerin günümüz Türkçesinde kullanımı olmasına rağmen İngilizce transkripsiyonla bu isimlere yer vermesi pek de anlaşılır görünmemektedir. Bu çerçevede 'Goktapa' yerine Göktepe (s. 349); 'Wazirabad' yerine Vezirabad (s. 396); 'Al-Bayruni' yerine Biruni (s. 117); 'Abdullah ibni 'Amar' yerine Abdullah b. Ömer (s. 244); 'Bayt Al Mal' yerine Beyt-ül Mal yazılmalıydı. Habur Irmağı yerine 'Xabur Irmağı'

(s.148) demesinin ve “yiyor” yerine defalarca “yığiyor” (s. 103) ifadesini kullanmasının nedeni ise anlaşılammıştır.

Kitabı Mukaddes Şirketi tarafından basılan Kutsal Kitap'ta, İngilizcedeki “Act” şeklindeki bölüm başlığı “Elçilerin İşleri” olarak tercüme edilmesine rağmen burada tamamen kelime anlamına bakarak “İşler” şeklinde tercüme edildiği görülmektedir (s. 63). Bu yüzden de “Comp. Act 11, 19-26” gibi bir atıf “Kıyaslamalı İşler 11, 1926” şeklinde bir tuhaflıkla tercüme edilebilmiştir (s. 61). Hâlbuki burada “Elçilerin İşleri” metniyle bir karşılaştırmanın yapılması istenmektedir. Bu durum ise mütercimle çevrilen metin arasında zihni bir birlikteliğin ve uyumun pek de sağlanmadığı hissini vermektedir.

Şüphesiz her tercüme aynı zamanda bir yorumdur ve tercümanın bir yere kadar eser üzerinde tasarrufta bulunması anlaşılabilir bir durumdur. Ama bu tasarrufların eserin daha anlaşılır olmasına hizmet etmesi beklenir. Elimizdeki eserde ise tersi bir durum söz konusudur. Orijinal paragraf düzenine uyulmadığı gibi, yeni paragraf düzeninde bir konu bütünlüğü olmasına dikkat edilmediği gözlenmiştir. Çoğu yerde virgül ve “and” bağlacı noktayla yer değiştirdiğinden cümleler fazlasıyla kısalmış ve metnin akıcılığı bozulmuştur.

Son olarak, bütün bu anlatılan yanlışların bir sonraki baskıda düzeltilebilmesi kitabın sıfırdan tercüme edilmesinden daha zor görünmektedir. Temennimiz bu eserin en kısa zamanda Süryani literatürüne hâkim araştırmacılar tarafından İngilizce'den, şayet mevcutsa Doğu Süryanice nüshasıyla da karşılaştırarak, yeniden tercüme edilmesidir. Eser ancak o zaman hak ettiği ilgiyi ve değeri görecektir.

Ramazan TURGUT

(Arş. Gör., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi)

